

Recenze / Reviews

Příběh o člověku a kultuře. A co další příběhy?

The Story of Man and Culture. And what about other Stories?

MARTIN RYCHLÍK

*Katedra teorie kultury / Ústav etnologie Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1*

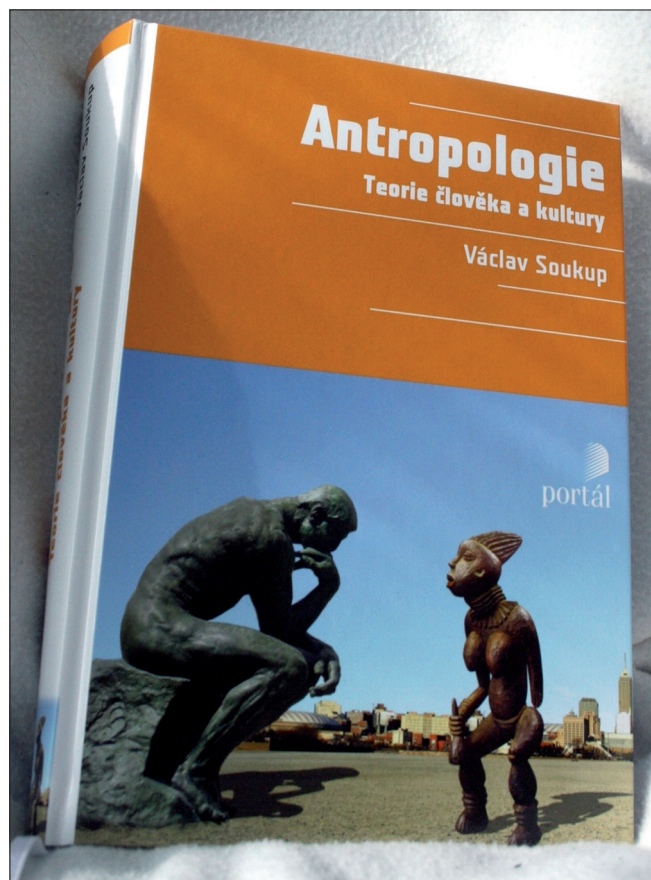
Je tu nová učebnice antropologie. Tlustá, těžká, s obsáhlou bibliografií a jasně strukturovaná, kterou navíc napsal veskrze renomovaný autor v zavedeném vydavatelství. Co tedy řešit? Jde o novum, vylepšenou verzi či oprášené vydání? Kniha *Antropologie* je jistě zajímavá: známý pražský kulturolog a antropolog Václav Soukup po mnoha dílech, v nichž se věnoval teorii a dějinám kulturní a sociální antropologie, totiž prvně přidal i své reflexivní autorské vstupy, takže budiž následná recenze taktéž jiná – reflexivně osobnější, nicméně i šířeji zacílená.

„Tato kniha se od mých předchozích prací liší tím, že jsem její součástí učinil osobní ‚příběhy‘. Přiznávám, že mě k tomuto kroku inspirovala postmoderní výzva ‚antropologické reflexivity‘, upozorňující na skutečnost, že nestranná a pozitivistická objektivita antropologie je pouhý mýtus. Proto by měl autor vystoupit z anonymity a učinit svou subjektivitu součástí svých výzkumů a knih, které píše. Z tohoto důvodu jsem i já rozšířil text o ‚vlastní hlas‘ (...) Jsem si vědom toho, že příběhy reprezentující osobní pohled nebo prožitek autora mohou v odborném textu působit kontroverzně,“ píše Soukup v úvodu (str. 12).

Kniha sestává ze tří logicky rozčleněných a sevřených oddílů: 1. Systematika obecné antropologie, 2. Dějiny sociální a kulturní antropologie, 3. Trendy ve vědách o člověku, společnosti a kultuře. První část vymezuje pojem kultury, pět „elementů“ antropologie (fyzická antropologie, archeologie, sociokulturní antropologie, lingvistická antropologie a aplikovaná antropologie), formy a oblasti výzkumu, zatímco druhá část je věnována dějinám oboru od evolucionismu po Geertze, které autor detailně rozpracoval již v *Dějinách antropologie* (2004),

jež obdržely Cenu rektora Univerzity Karlovy za nejlepší publikaci v oblasti společenských věd. Zde už zřejmě nebylo co přepisovat. V novém vydání je tudíž nejzajímavější část třetí, prý „trendová“, s obsáhlou kapitolou o feministické antropologii, kulturních studiích, kyberantropologii (Soukupův článek na toto téma vyšel premiérově v časopise *Anthropologia integra* (1, 2010, 2, 15–22) a též o Soukupem budovaném konceptu kulturologie.

Nyní k oné reflexivitě. „*Je to příběh o ...*“, zní sousloví, které si vždy vybavím v souvislosti s osobností dr. Soukupa po desítkách přednášek, jež jsem u něj za dob studií na Filozofické

Publikace: Soukup, Václav (2011): *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 1. vydání, 744 str., ISBN 978-80-7367-432-8.

fakultě Univerzity Karlovy absolvoval. Typický nástup i žitý dramatický přednes, kdy do sledu životopisných dat, paradigmát i teorií neváhal vpašovat vyprávěné útržky Kubrickových filmů, vlastních zážitků, odkazy na literární a umělecká díla, sem tam i básničku, pointovaný vtípek nebo sugestivní závěr; to vše učinilo ze Soukupa jednoho z nejzábavnějších a neinspirativnějších učitelů.

Z nové knížky o 744 stranách vykukuje tento charismatický muž zatím nejvíce: ve chvílích, kdy vypráví o svém zážitku s kohoutími zápasy na Bali, když odpovídá novináři na etiku antropologických aktivit ve válečném Kandaháru, když vzpomíná na první okouzlení svým učitelem Josefem Wolfem a „novými perspektivami“, když popisuje „terénní výzkum“ za vojenské služby v socialismu nebo vlastní slezení chrámu v Uxmalu, ano, tehdy je všemi těmi teoriemi vyzbrojený Soukup nejzajímavější ... A jistě by měl co říci v delším rozsahu než jsou jen malé boxíky, jež končí krátkými větami plnými patosu. Zalekl se Soukup vlastní „reflexivity“, anebo si pouze zkoušel techniku pro chystaný opus typu *Antropolog jako autor*?

V 90. letech, kdy jsme jakožto čerství studenti etnologie (a folkloristiky) zvědavě pošilovali po sexy slovu z názvu recenzované knihy, byla jeho skripta o americké kulturní antropologii z vydavatelství Karolinum balzámem na bloudící duše. A spolu s knihou Iva T. Budila *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie* (1992) prakticky jediným průvodcem po inspirujícím světě TAM venku. Oba pedagogové získali záhy *de facto* monopol na tuzemské učebnice kulturní antropologie, jež si Soukup narozdíl od Budilovy aféry nijak nepokaňkal. Dá se říci, že na trhu jsou již jeho knihy komplet: svazky jak pro začátečníky, tak i kusy pro pokročilé studenty dějin oboru a nyní vyšel rovněž komplexní soubor pro vysokoškolské kurzy antropologie.

Je to tak. V učebnicích už Soukup dál nemůže – nemá smysl kritizovat, zda měl v nové *Antropologii* dostat Lévi-Strauss, Leach nebo Turner větší či menší prostor, ani hnidopišsky hledat překlepy jako kmen „Ndebu“ (str. 336), „Komparative“ (str. 348) „antropologie“ (str. 560) nebo „boing 777“ (str. 676). Spíše jde o vznesení otázky širší. Příběh o tom, jak dr. Soukup, jemuž by dávno slušela habilitace, sám vnímá a prožívá kulturní antropologii, by byl určitě potřebný i čtený. A byla by to výzva, jak sám říká. Bez zajímavosti pak není drobný postřeh: právě ve druhé části, věnované dějinám oboru, zcela absentují ony reflexivní vstupy, na něž se čtenář tak těšil. Obává se snad velký antropolog přiznat, že má – dejme tomu – raději spíše funkcionalisty a strukturalisty, nežli rozličné postmoderní hyperteoretiky?

„Cílem této knihy ale nebylo čtenáři pouze poskytnout široké spektrum encyklopedických informací na téma antropologie, ale inspirovat jej k rozvíjení vlastních myšlenek, přístupů a teorií kultury. Konečně vyústění této knihy poněkud paradoxně není antropologické ale kulturologické. Navzdory své víře v antropologii jsem totiž hluboce přesvědčen o síle kulturologie, která neortodoxně na principu interdisciplinaritativy otevírá před vědou o člověku, společnosti a kultuře nové dimenze,“ píše Soukup (str. 679). Kdyby do další knihy prosáкло více z kul-

turologie, respektive z jejího jediného REÁLNÉHO nositele v Česku, bylo by jen dobře. A věrme, že se na takovou knihu vyplatí počkat. Snad ne příliš dlouho.

Kontakt: PhDr. et Mgr. Martin Rychlík, doktorand Katedry teorie kultury / Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: rmt@email.cz.

Maska a tvář

Mask and Face

SANDRA SÁZELOVÁ

Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty
Masarykovy univerzity, Viničná 5, 603 00 Brno

Ve své nejnovější publikaci *Maska a tvář: Hra s identitou v mezikulturních proměnách* předkládá Vít Erban odborné i širší veřejnosti obsáhlou kulturologickou studii, v níž se snaží představit masku a fenomén maskování jako dynamický prostředek lidské hry s identitou. Vůbec poprvé je českým čtenářům toto téma předkládáno s tak širokým a komplexním záběrem, neboť v knize jsou kombinována paradigmatata a poznatky z humanitních, sociálních či přírodních věd s cílem dospět k určité univerzální podstatě masky a principu maskování v rámci nejrozličnějších kultur i kontextuálních variant. Kniha má brožovaný formát, celý text je doplněn několika názornými schémata, jinak je publikace bez obrazové přílohy a rejstříku.

Kniha je rozdělena do tří nosných částí:

1) *Maska jako předmět studia* obsahuje přehlednou charakteristiku současné situace výzkumu, typologii jednotlivých přístupů a počátky studia, kriticky shrnuje současná díla, stejně tak jako klíčové stereotypy ve vnímání a porozumění tématu masky a maskování.

2) *Původ, význam a podstata masky* se zabývá otázkou původu masky, etymologií a sémantikou pojmu maska, podrobně shrnuje dílčí typologie a definice masky, v neposlední řadě také popisuje podstatu masky a princip maskování.

3) *Maska jako prostředek studia a praxe identity* pak shrnuje problematiku masky i tváře a mezikulturní studium identity, individuality a „já“, jež dále rozvíjí ve vybraných studiích. Otázka masky jako média pro kulturní hru s identitou je pak dokumentována na několika vybraných příkladech u Balijsců, Jávců, Kwakiutlů a Inuitů.

Autor tedy nabízí podrobnou analýzu stěžejních odborných domácích i zahraničních prací, které se zabývají tématem masky a principu maskování nebo hry s identitou. Největší slabinu této knihy a jejího univerzálního záběru spatřuji ve faktu, že autor opírá svá tvrzení o kultury vybrané bez jasně uceleného a systematického klíče. Větší důraz na etnologickou a etnografickou literaturu, zabývající se jednotlivými kulturami v různých prostředích, by totiž také poskytl širší interpretační rámec. Kupříkladu pro vysvětlení fenoménu, proč se u ženského

Přebal publikace: Erban, Vít (2010): *Maska a tvář: Hra s identitou v mezikulturních proměnách*. Praha: Malá skála, 246 str., ISBN 978-80-86776-09-05.

pohlaví vyskytuje méně masek nežli u pohlaví mužského. Ženy na severovýchodní Sibiři používají masky z trávy, které však v porovnání s imponantnějšími mužskými maskami vyřezávanými ze dřeva nebo březové kůry nemusí působit na badatele či sběratele příliš atraktivním dojmem. Proto se domnívám, že by v úvahu měl být brán rovněž materiál, z něhož jsou masky vyráběny, protože předměty z nestabilních materiálů nemusí často přitáhnout tolik pozornosti. Dalším příkladem je rovněž tvrzení z podkapitoly *Původ masky jako hmotného artefaktu* na str. 72, kde autor popisuje malou destičku z mamutoviny z Dolních Věstonic s hlubokými zářezy očí i úst. Její korelace (byť opatrná) s posmrtnou maskou ženy z hrobu DV3 je vzhledem k jejím rozměrům (několik centimetrů) odvázná, a to i s ohledem na to, že dodnes nebyla uzavřena otázka její autentičnosti. Pro vznik symbolické kultury u moderního *Homo sapiens* uvádí autor na str. 82 dva údaje 45 tisíc let a 25–20 tisíc let, které jsou vzájemně v rozporu, a bylo by dobré, kdyby se autor pro jeden z nich rozhodl.

Přes tyto náměty do diskuse a výhrady je kniha *Maska a tvář: Hra s identitou v mezikulturních proměnách* v současné době nejucelenějším a nejprehlednějším dílem v českém jazyce, zabývajícím se tématem masky a principu maskování. Je proto nesporným přínosem, jak pro českou odbornou veřejnost, která se aktivně zabývá tímto tématem, tak i pro zájemce z neakademického prostředí.

Kontakt: Mgr. Sandra Sázellová, Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno, e-mail: 85279@mail.muni.cz.

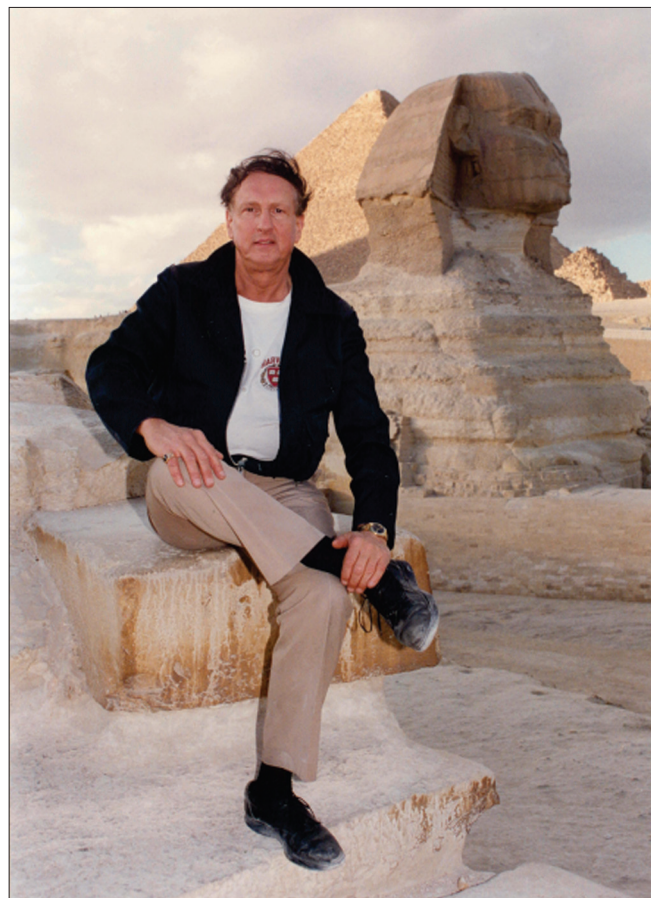
21st Century Anthropology: A Reference Handbook

Příručka antropologie 21. století

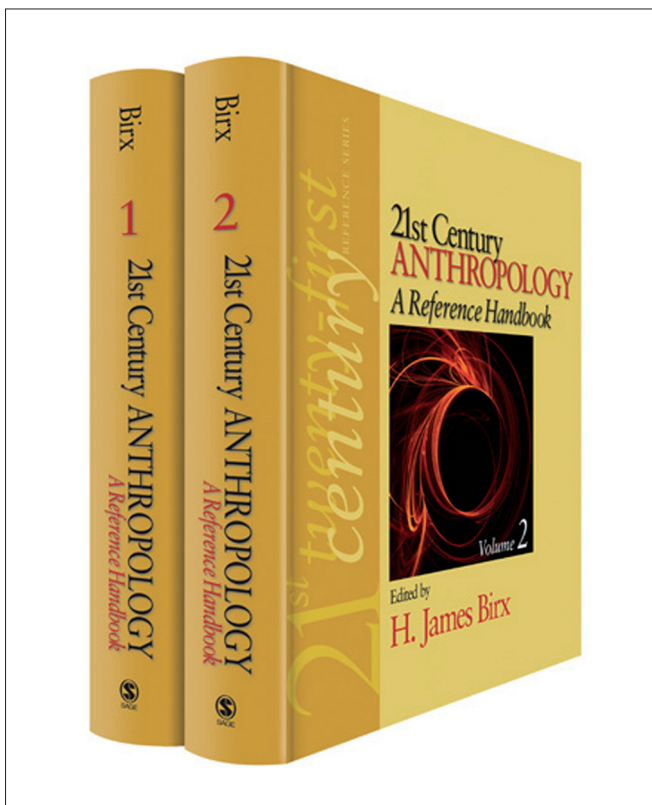
MARTIN ČUTA

Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty
Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno

V krátké době se jedná už o druhou významnou publikaci nakladatelství SAGE Publications, kterou můžeme s potěšením doporučit čtenářům časopisu *Anthropologia Integra* (recenzi první z nich – viz Čuta 2010). I v případě *21st Century Anthropology* se jedná o sice velkou, ale rozhodně velmi přínosnou investici (s ohledem na její výši spíše pro instituce či knihovny). Zakończeme však tímto výčet (slovy: jedno) negativ a pojďme se podívat na pozitiva této skvělé monografie opět editované H. Jamesem Bixem. Jakožto zkušený editor (a autor v jedné osobě), H. James Birx vybral a do jednoho organického celku sloučil příspěvky odborníků z předních univerzit severoamerických, evropských a jedné indické. Na příručce se podílelo více než sto autorů, kteří svými příspěvky zastupují, pokud

Dr. H. James Birx přednášel na evoluční témata v antropologii a filozofii na univerzitách od Austrálie a Mexika po Německo a Rusko. Foto: Gíza, Egypt

Podoba dvousvazkového vydání 21st Century Anthropology

ne všechny, tak alespoň reprezentativní vzorek antropologických subdisciplin a „přidružených“ oborů. Příspěvky jsou rozděleny do 15 „hlavních“ oblastí – mezi ně patří standardní klasické subdisciplíny jako je socio-kulturní antropologie, lingvistika a archeologie, doplněné příkladně dělenými sekcemi (běžně shrnované do jednoho generického anglosasky chápaného pojmu fyzická antropologie) – biologická antropologie, evoluce, primatologie ...

Sto samostatných hesel, „minikapitol“, přehledně referuje o nejdůležitějších námětech, problémech, otázkách antropologie 21. století a slouží studentům antropologie jako důvěryhodný zdroj informací potřebných k úspěšné orientaci v současné antropologii. Obsažené informace jsou detailnějšího

rázu než ve většině encyklopedických prací, hesla jsou však zároveň koncipována v jasném, srozumitelném stylu a vyhýbají se žargonu a nepodstatným detailům.

Čtenář je podrobně a do hloubky seznámen s tématy z metodologie, dočasných sociálních rámců, sociálního chování a aplikované antropologie, sekce „Teorie antropologie“ komplexně sleduje myšlenkové proudy a směry nového a perspektivního bádání, sekce „Dnešní antropologie“ pod lupou zkoumá řadu zcela nových námětů (od globalizace k počítačům). V sekci „Současná témata sporu v antropologii“ se čtenář podrobně dozví o rozvíjejících se zájmových oblastech antropologie či o diskutovaných problémech dnešní antropologie (často v oblastech hraničících s vědními disciplínami jako je biologie, psychologie, vzdělávání, kriminologie a politické vědy).

Hesla jsou psána v encyklopedickém stylu, jedná se však o „příručku“, proto je rozsah informací rázu spíše běžně využitelných znalostí pro studium oboru; neobsahuje specializované studie či výzkumy a *21st Century Anthropology* je proto vhodná i pro čtenáře z řad širší veřejnosti. Jak je u publikací H. Jamese Birxe v nakladatelství SAGE zvykem, jedná se o precizně zpracovaný vázaný titul rozdělený do dvou svazků, psaný celkem na 1099 stranách. Struktura kapitol je v celé dvousvazkové publikaci neměnná, což studentům umožňuje jednoduše vyhledat klíčové informace v podsekcích odpovídajících členění na teoretický úvod, používané metody, využití ve výzkumu i v praxi, komparace, směřování do budoucna, literatura a rozšiřující doporučené odkazy.

Vřele doporučuji skvělé dílo *21st Century Anthropology: A Reference Handbook* pozornosti studentům všech úrovní studia antropologie. Pro svou vysokou cenu však asi bude vhodnější pro knihovny či instituce zabývající se výukou antropologie ve všech jejích podobách.

Literatura

Čuta, Martin (2010): Encyklopedie antropologie, I–V. *Anthropologia integra*, 1 (2), 111–112.

Kontakt: Mgr. Martin Čuta, Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Viničská 5, 603 00 Brno, e-mail: cuta@sci.muni.cz.